

136.000 LESERE HVER DAG

NR: 338 • UKE: 50 • LØSSALG 35,- • 12. DESEMBER 2015
• NORD-NORGES STØRSTE AVIS

STORT
JULE-
NUMMER

Nordlys

LANDSDELSAVISA I NORD

LØRDAG

SØNDAGSÅPENT
FRA 14-18

Luciatog kl 15.30
med Tromsø
Kulturskole

VEIDE 540 GRAM ETTER FØDSELEN

**- Han er vårt
lille mirakel**

SIDE A
42-43

SIDE A 24-25,
26-27, 28-29

8000 LIK BLE GRAVD OPP OG FRAKTET VEKK

**Oddmund ble vitne
til «Operasjon Asphalt»,
den kalde krigens
mest makabre
militæroperasjon**

EKSKLUSIVT
for Nordlys-abonnenter og *Netting+*

WORKINNTOPPEN
TROMSØ

Årets julegave?
Byens flotteste leiligheter!

Møt oss i visningsenteret i dag kl. 11-14
Omvising og servering av gløgg. Innkjøring ved Draugen.

EiendomsMegler **1** Wenche Odden Kvamme T: 952 12 052
Megler Dag Little T: 930 11 511

EXTRA LEKER SØNDAGSTILBUD 13/12!

SØNDAGSÅPENT 14-18

EXTRA-LEKER TROMSØ
Alkeveien 1, Langnes
Åpent 10-20 (18) Tlf: 77 63 49 00
Søndagsåpent 14-18

LEGO Friends (7-12) **VEL 469,-** **249,-**

LEGO CITY TRANSPORTER (5-12) **VEL 479,-** **249,-**

KJØTTDEIG 400G **KJØTTDEIG** av beste kvalitet **24,90** pr. pk. Førpris: 48,90

TACO-HELG **÷40%**

MINERALVANN **5 FOR 79,00** + pant

EUROSPAR

7-696005-609354

Kodenavnet var «Operas sto bak var forberedt på sivile nordmenn for å g

Det var uten sidestykke den mest makabre militæroperasjonen under den Kalde Krigen.

Journalist
OLA SOLVANG
ola.solvang
@nordlys.no

7826 døde russere ble spadd opp av jorda på nordnorske kirkegårder. Noen ganger midt på natten. De halv-råte kroppene ble stuert i sekker. I dypeste hemmelighet ble likrestene fraktet bort.

- En regelrett gravskjending, sier Oddmund Henriksen fra Nordreisa. - Folk var sinte og opprørte over at krigskirkegården vår ble vandalisert. Russene hadde jaget tyskerne på flukt. Vi følte en taknemlighet over det de hadde ofret. Nå skulle de døde soldatene brytes opp av jorda der de hadde fått sitt siste hvilested.

En endelig løsning

Noen måneder før graverne kom til Nordreisa, i juni 1951, hadde norske myndigheter bestemt seg for en gang for alle å løse floken rundt de russiske gravstedene i nord. Man mente at sovjetisk etterretning brukte gravplassene som påskudd til å reise rundt for å samle inn militær informasjon og holde kontakt med lokale kommunister, og informanter.

Bakteppet er ei tid fylt av motsetninger og mistenksomhet. I 1949 velger Norge side i stormaktskonfrontasjonen, og blir medlem av Nato. Klimaet mellom Norge og naboen i øst er på et lavmål. Svalbardsaken utløser flere noteutvekslinger mellom de to landene.

På Sovjetisk side er man bekymret for at Nato-medlemsskapet skal åpne for amerikanske militærbaser i Nord-Norge. Ute i verden er Korea-krigen i full gang. Mange mener det bare er et tids-spørsmål før den Kalde Krigen blir het.

Sovjetunionens behov for oppdatert informasjon om situasjonen på bakken i nord er stor. Under bakken, i det samme området, ligger det flere tusen døde sovjetborgere. Noen er gravlagt på ordinære kirkegårder, noen på militærkirkegårder, andre er rett og slett spadd ned i myrer og veggrøfter etter nakkeskudd fra brutale tyske fangevoktere.

Nå kan de døde soldatene påny tjene fedrelandet, som påskudd for å gi Sovjetiske offiserer fritt leide til følsomme objekter som Forsvaret vil skjermes.

Mandag 23. august 1948 kommer den sovjetiske marineattachéen Kommandørkaptein A. Sokolov, sammen med assisterende militærattache,

oberstløytnant Prochorov, på uanmeldt besøk til Tromsø for å inspisere Russiske krigsgraver. Prochorov reiser umiddelbart videre til Finnmark, mens Sokolov melder seg med et ønske om å inspisere gravene i Troms.

Fotfulgte marineattache

Det er neppe tilfeldig at det akkurat denne uka pågår en større militærøvelse.

Forsvaret vil ikke slippe russeren løs i øvingsområdet i Indre Troms, og holder den ilsinte marineattachéen igjen i Tromsø helt til fredag formiddag. I byen blir Sokolov fotfulgt, og etterretningsrapporten forteller i detalj om hvem han har møtt og snakket med i byen.

Krigshelten Ole Sneffjellå, som nå er løytnant i etterretningsstaben i Sjøforsvarskommando Nord-Norge, blir i hui og hast dirigert til Kirkenes for å følge Prochororov.

Den senere landskjente etterretningsoffiseren, og avisredaktøren, Christian Christensen, får oppdraget med å møte Sokolov, og deretter følge han på reisen gjennom Troms.

Ved 13-tida fredag 27. august går de om bord i motortorpedobåten KNM Hauk, og setter kursen nordover, og inn Lyngenfjorden. Første stopp er Kvesmenes og Hatteng der 333 russiske krigsfanger har fått et foreløpig siste hvilested.

Sokolov står på dekk og speider under store deler av turen inn Lyngenfjorden. Kaptein Christensen bruker enhver anledning til å kikke russeren i kortene: «Kommandørkapteinen hadde med seg tre brev - konvoluttene påskrevet med blokkskrift (feminin håndskrift) Jeg så to av disse konvolutter, nemlig til Eivind PEDERSEN, Skibotn, og NILS LIABAKKEN, Nordkjosbotn.»

Delte ut penger

Etterretningsoffiser Christensen kunne også gi en detaljert beskrivelse av Sokolovs utrustning: «En russisk norsk-russisk ordbok - trykt i 16000 eksemplarer. Et fotografiapparat LEICA - med hvilket han tok 22 fotografier av gravstøtter. 6 bilder var tatt i Tromsø.» heter det i Christensens melding til Forsvarsledelsen i Nord-Norge.

I følge den hemmeligstemplede rapporten ga Sokolov flere ganger utrykk for at han var svært misfornøyd med vedlikeholdet av de russiske gravstedene han inspiserte.

På Kvesmenes, i Skibotn, Bardufoss og på Setermoen delte den russiske marineattachéen rundhåndet ut penger til folk som påtok seg å ha oppsyn med gravplassene. Summen varierte mellom 300 og 500 kroner.

Møtte kommunister

Sokolov var imidlertid ikke bare opp-tatt av gravmonumenter. I samtalen med den norske etterretningsoffiseren snakket han blant annet om det nor-

ske natomedlemsskapet, og ga utrykk for at han var overbevist om at Norge ville tilby amerikanerne og britene baser på norsk jord.

Det var trolig dette høyst uanmeldte besøket, på sensommeren i 1948,

Skriv mottatt fra Tromsø den 22.10.1951:
Fødsling fra kaptein Overdale til statssekretæren i Forsvarsdepartementet, gjennompart
til sjefen for F.st-II.
Asfalt.

Oppgravningen på kirkegården i Tromsø skulle begynne i dag morges kl.
0700, etter avtale mellom Birger Haugen og arbeidsgjengen som består av 6 mann.
I dag er isidletid arbeidsgjengen ikke møtt opp i Tromsø. Birger Haugen har nå fått
bushjelp fra arbeidsgjengen om at tre menn i går nektet å fortsette til Tromsø, mens
de resterende tre var villige til å fortsette arbeidet. I dag skal alle ha erklært
seg villige til å fortsette. Arbeidsgjengen oppholder seg nå i Skibotn. Birger
Haugen vil ankomme til Skibotn i ettermiddag og vil forhandle med folkene. Hvis de
er villige, vil arbeidet på kirkegården i Tromsø komme igang i morgen den 23.10.
kl. 0700.

De som desuten med en del ukvemsord mot arbeiderne og henstilte til dem å slutte
arbeidet med oppgravinga. Etter dette ble arbeidet avsluttet og det som var oppgravn
ble lagt ned og kastet igjen. De hadde først, før de innstilte arbeidet, holdt på
en tid med å få tak i sin arbeidsløder, Birger Haugen, som ikke var tillatt under
denne første henvendelsen. Senere utover dagen igår, fram til kl 1600 kom en og
Disse kom også med ukvemsord til arbeiderne.
I løpet av gårdegen kom det i Tromsø opp 2 hjemmelagde plakater. På den ene sto:
"Skjendingen av de russiske krigsgravene er begren og pågår i Tromsø. Møt fram på
Gravlund og stopp vandaliseringen." På den andre plakaten sto: "Himmelte idag kl 1800
på Gravlund." Plakatene ble tatt ned.

NOTAT.

Føllistestøren i Helgeland mottaker t
Slikten på russiske gravene sprunget med åpenhet.
Hensere opplysninger blir gitt i brev som er p

Oslo, 6 oktober 1951.

STORE UTFORDRINGER: Detaljene rundt oppdraget med å grave opp og flytte likene av tusenvis av russiske krigs-fanger er grundig dokumentert gjennom brev og rapporter.

Han husker det godt. Ordfører Håkon Henriksen (NKP) kom inn på Samvirke-laget på Storslett og fortalte at noen drev og grov oppe på kirkekirkegården.

- Fra før av hadde vi hørt rykter om oppgraving av lik i Finnmark. Nå skjønte vi at likrøverne var kommet hit, forteller Oddmund Henriksen.

- Vi var rundt 30 personer som øyeblikkelig stilte og marsjerte i samlet flokk opp til kirkekirkegården. Fremst i toget gikk Nils Olsen, kommunist og veteran fra den spanske borgerkrigen. Synet som møtte oss der oppe var uhyggelig. En gjeng, bestående av 8-9 mann, var i full gang med å grave. Utenfor kirkegården sto det en lastebil, og de hadde allerede lastet opp flere lik som var stappet ned i papirsekker. På kirkegården kunne vi konstatere at flere lokale helter hadde latt seg engasjere av de statlige likrøverne. Mens vi sto der fikk de problemer med en av de døde kroppene som var for lang for papirsekken. Da tok en av graverne spaden og delte kroppen fra hodet

Lensmannen sto i utkanten og skulle passe på at jobben kunne foregå uforstyrret. Selve arbeidet ble ledet av Tanaværingen Birger Haugen som reiste rundt i hele landsdelen for å organisere arbeids-gjenger til gravearbeidet.

Truet med bank

- Vi forlangte at de skulle la de døde være i fred. Det utartet til munnhuggeri. Nils Olsen gjorde det klart at dersom de ikke straks avsluttet kunne det hende at graverne selv havnet ned i hullene de hadde spadd opp. Etter ei stund besluttet lensmannen at de skulle trekke seg unna og avslutte.

- Men de kom tilbake i nattens mulm og mørke. I lyset fra medbrakte petromakslamper grov de opp de siste likene, og fraktet dem ned til Sørkjosen, forteller Henriksen.

På havna ble de 60 likene fra kirkegården på Gosromoen lastet om bord på Tanahorn. Ved 10-tida om formiddagen 20. oktober seilte fartøyet ut Reisafjorden, og satte kursen mot Skibotn der 150 lik lå lagret i et naust.

- Møt frem, og stopp vandaliseringen!

Kontroversene sto etter hvert i kø for operasjonsledelsen.

I Tromsø gikk det helt galt for graverne. I allefall i første omgang. Ryktene om at noe var i gjære oppe på kirkegården, løp som ild i tørt gress. Ved 14-tida, 5. oktober, møtte 5-6 medlemmer av Norsk-Sovjet-russisk Samband under ledelse av Einar Ravnbo opp på Tromsø gravlund.

Fjernskrivermeldingen fra politimesteren i Tromsø til fremmedavdelingen ved Oslo politikammer skildrer den dårlige stemningen mellom gravstøttene: «De framførte snakket en del med de 2 arbeiderne som foresto oppgravingen og spurte hvordan de likte arbeidet med mer. De kom dessuten med en del ukvemsord mot arbeiderne og henstilte til dem å slutte arbeidet med oppgravinga. Etter dette ble arbeidet avsluttet, og det som var oppgravd ble lagt ned, og kastet igjen.»

I løpet av dagen ble det satt opp 2 plakater i byen, og det var flere demonstrasjoner ved gravlundene. Forsøket på å hente de 17 likene ble innstilt. Først 23. oktober lykkes man med å tømme byen for døde russere. Bare en blir igjen. Den russiske etterrettingsagenten ble skutt av tyskerne og gravlagt sammen med norske partisankamerater. Den grava

ter Asfaltgjengen ikke røre.

Indre Troms holder det på å gå riktig galt da to massegraver med til sammen 160 lik skal tømmes. Noen lager ei minefelle for graverne. Ved en sti som fører til kirkegården blir det hengt opp en handgranat. En streng festet i sikringsspinnen blir spent over stien. Arbeiderne, som er på vei til kirkegården oppdager fella, og militære mannskaper blir tiltalt for å fjerne granaten.

Også i Sørreisa blir det bråk: «Oppgravingen i Holm i Dyrøy og Tranøy vil bli gjennomført av kaptein Arntzen. Hedlev Laberg, som skulle tatt oppgravingen på de to siste steder, er blitt angrepet i Nordland Arbeiderblad for 18.10. I bladets side 4, «Et seksårs minne». Han har nektet å fortsette med oppgravingen og har snakket om å anlegge sak mot Nordland Arbeiderblad,», skriver kaptein Ove Bang Overdale i et notat til Forsvarsdepartementet og Etterretningssjef Wilhelm Evang.

- Som vikingetidens råskap

I det aktuelle innlegget i kommunistavisen Nordland Arbeiderblad, skriver signaturen «forarget tilskuere» om et besøk på Nordstrøm kirkegård der det lå en stor stabel lik pakket i sekker: «Og til Sørreisas befolkningens ros - uansett politisk instilling - er reaksjonen og avskyen voldsom over at gravstedene på en hellig innvidd kirkegård skal plyndres. Man er fristet til å tro at man er satt tilbake til vikingetidens råskap, og ikke i det 20. århundre. (.....) At den mannlige befolkning her i bygda dyktig og gla i å tjene penger kan nok ikke bortforklares, men at de vil utføre et sånnt avskyelig gravplyndringsarbeid som det salangsværingene utfører, kan vi være 100 prosent sikre på at de ikke ville, selv om de karene tjener opp til 250 kroner pr. mann pr. dag. (.....) da jeg i dag sto på kanten av den oppgravde russiske fellesgrav og så de to tomme vannflasker med skrukork og med nye, rene, plettfriske etiketter pålydende navnet norsk finspritt og hørte de bannskapsord fra enkelte av gravgjengene, da har man en klar følelse av at gravfreden plyndres.»

På sjøen er det også trøbbel. Forholdene om bord i de flytende likhusene er ekstreme. Gulvene i lasterommene blir etter hvert fylt med sleip ileukten-de gjørme, som lekker ut av de utette liksekkene. Stanken er uutholdelig og flere av mannskapene klager over kvalme og oppkast. Gassen fra de råtnende kroppene sprer seg også til proviantrommet. Om bord i Raftsund er situasjonen kritisk, og på randen av mytteri, da skipet nærmet seg Bjerkvik.

«Ankom Lødingen 1440, og fortødde ved anvist kai. Kl.1530 kom lasten på kaia. Det ble lastet 30 cll mot den tidligere last i atkerkant om b.b. Ferdig kl. 1600 og fortsatte. Mannskapet varslet kapteinen om at hvis ikke deres krav om ekstrabetaling ble imøtekommet, ble alle mann å forlate skipet i Bjerkvik. Etter at kapteinen hadde meglet og brakt mannskapet til ro, sa båtsm. Sivertsen opp sin plass. Fyrbøter Mikalsen hadde sakt opp tidligere på dagen,», står det i loggboken.

Episoden blir også omtalt i en etterretningsrapport sendt til Sjøforsvarskommando Nord-Norge:

«Mannskapet var imidlertid nervøse og opprevet på grunn av den uhyggelige lasten og hadde øyensynlig hisset hverandre opp, så de var lite mottagelige for fornuft.»

Sjøfolkene får til slutt pengene sine, og fortsetter ferden. Stemningen er allikevel såpass dårlig at operasjonsledelsen utkommanderer et marinefartøy for å hente liklasten i Narvik.

Etter hvert blir det også internasjonale komplika-

sjoner. Sovjetunionen protesterer mot oppgravningen nekter å godta den norske forklaringen om en «sammendraging av gravsteder for å gjøre det enklere å vedlikeholde gravminnene.»

- Falsk og hyklerisk

Utenriksminister Andrej J. Vysjinskij sender en skarp svarnote til sin norske kollega Halvard Lange etter å ha fått begrunnelsen for operasjon Asfalt:

«I den nevnte note prøver den norske regjering å dekke over sin helt uberettigede massetilintetgjørelse av gravene og gravsamlingene til sovjetiske krigsmenn i Norge med falske og hykleriske henvisninger til at disse handlinger angivelig er diktert av den Norske Regjerings omsorg for vedlikehold av gravene til de sovjetiske krigere som falt i kampen for å befri Norge fra Hitler-okkupasjonen. (...) Fakta viser således at den Norske Regjering, under påskudd av vedlikehold, i virkeligheten gjennomfører masseutslettelse av de sovjetiske krigsmenns graver for å frata det norske folk muligheten til å ære minnet om de sovjetiske soldater som bukket under i kampen mot de tyske okkupasjoner i Norge. (...) Den sovjetiske regjering erklærer på nytt at den pågående masse-tillintetgjøring av sovjetiske krigsmenns graver virkelig ikke kan anses som annet enn uvennlig handling overfor Sovjet-Samveldet. Den Sovjetiske Regjering insistere på at tillintetgjørelsen av de sovjetiske krigsgraver opphører.»

Kirkegårdskrig i Mo i Rana

Det er nå for sent å reversere likflyttingen, men en kirkegård får til slutt ligge i fred. I Mo i Rana stikker 11 graver av når innholdet i noten fra Sovjetunionen blir kjent. Det brygger opp til store optøyer i jernverksbyen.

«Demonstrasjonen begynte på Mo kirkegård den 2. november kl.0700. 3-400 mennesker demonstrerte, i følge politiet vesentlig kommunister fra Mo og Nord-Rana. Stemningen hos demonstrantene var aggressiv.»

Sekretær Hillestad uttalte den 2. november at demonstrantene antakelig ville søkt å hindre oppgravingen med vold. Det ble truet med streik på jernverket og jernbanen. Demonstrasjonen oppløste seg i løpet av dagen, men vakter, tatt ut blant demonstrantene, ble satt ut på kirkegården for å slå alarm hvis oppgravingen ble begynt.»

Denne rapporten fra kaptein Overdale blir dødsstøtet for Operasjon Asfalt. Forsvarsminister Jens Christian Hauge griper personlig inn og avblåser aksjonen i Mo. Belastningen på Gerhardsen-regjeringen er blitt betydelig. Man vil ikke tåle optøyer og voldsbruk i Nordlandsbyen.

Sjefen for Sjøforsvarskommando Nord-Norge, en av heltene fra 9. april, Niels Bruun, er svært kritisk når han 28 november oversender en rapport om Operasjon Asfalt til Sjøforsvarets overkommando:

«Hvis det senere skal igangsettes lignende operasjoner bør det overveies om ikke disse bør foretas i full offentlighet. Det vil si, arbeidet utføres om dagen og når oppgravingen er fullført og alt ordnet med emballering m.v. bør en mindre militær avdeling delta i en seremoni som ledes av en prest, slik at flyttede lik ytes militær honnør. Hvis det er bebyggelse i gravplassens nabolag, bør alle der som har flaggstang, anmodes om å flagge på halv stang under seremonien, spesielt program for en sådan seremoni bør da fastsettes. Det har vært meget skrive i avisene i Nord-Norge om denne likflytting. Skriveriene har bare gitt uttrykk for meninger om ikke å flytte likene og om forstyrrelse av gravfreden.»